

I

Qizchaga Shubxashin (shirin zabon) deb nom qo'yganlarida, uning soqov bo'lishini kim ham o'ylabdi deysiz? Uning ikki egachisiga Shukeshini (zulfizar) va Shuxashini (xushtabassum) deb nom qo'ygan edilar; binobarin, otasi ohangdoshlik uchun kichigiga Shubxashini deb nom qo'ygan edi. Uni qisqartirib Shubxa deb chaqirardilar.

Katta qizlarini, odat bo'yicha, ko'p taraddud va xarajatlar bilan erga berdilar-u, kichik qizning taqdiri esa ota-onani qattiq tashvishga solib qo'ydi. Odamlar, gapirolmagan kimsada his-tuyg'u ham bo'lmaydi deb, Shubxaning taqdiri haqidagi tashvishlarini uning o'z oldida ro'y-rost so'zlay berardilar.

Qizcha dunyoga kelishi oilaning boshiga yoqqan la'nat bo'lganini bolaligidanoq sezgan edi. Shuning uchun odamlardan o'zini chetga olib, doim yolg'izlikka intilar edi. Hamma uni birdan esdan chiqarib qo'ya qolsa, unga ancha yengil bo'lardi, chog'i. Biroq, o'z musibatimtm ham esdan chiqara oladi? Ota-onasi shu haqda o'ylagani-o'ylagan. Ayniqsa onasi hammadan ko'proq iztirob chekardi. U qiziga qarab o'zidan nomus qilardi: qiz degan onaga o'g'il boladan ko'ra hamisha yaqinroq bo'ladi-da. Qiz bola ona vujudining bir qismi, undagi har qanday nuqson onani nomusga qo'yadi. Shubxaning otasi Banikontxa hamma qizlaridan ham Shubxashinini yaxshi ko'rardi, onasi esa aksincha, unga uncha ro'yxush bermasdi.

Shubxa tildan mahrum bo'lsa ham, lekin ko'zlari qora, shahlo, kipriklari uzun, lablari qiz qalbida tug'yon urgan hislarni aks ettirib, gul bargiday titrab turardi.

Fikirimizni birovga bayon qilish uchun qanchadan-qancha urinamiz. Yetarli darajada ravshan bayon etolmasak, fikirimizni noto'g'ri tushunadilar. Ammo qizning qora ko'zlari so'zga muhtoj emas: ular xuddi yurakning o'zini ifoda etadilar: uning tuyg'ular goh alangalanib, goh zaif miltillaydi, goh yolqinlanib ketib, goh horg'in so'nadi, goh botayotgan oydek osuda boqib, goh osmon gumbazini yoritib o'tgan chaqmoqdek porlaydi. Kimki soqov bo'lib tug'ilsa, unda til vazifasini titroq lablar bilan ko'z bajararkan. Ko'z tilining ifoda kuchi cheksiz: bu ifoda dengizdek chuqur, osmondek tiniq: u - tongotar bilan kun botar chog'i sokin yerda yog'du va soyalar almashuvigacha aks ettirarkan.

Soqovlarda, xuddi tabiatdagidek, tanholikning salobati bo'ladi, shuning uchun bolalar Shubxadan hayiqar va u bilan hech o'ynamas edilar. U kimsasiz, jazirama peshin chog'idek unsiz va tanho edi...

II

Shubxa Chondipur degan qishloqda rurardi. Bengaliyaning ko'p joylaridagidek, bu yerdan ham kichkinagina bir daryo oqib o'tar, bu daryo o'rta tabaqaga mansub qizlarday odob saqlab, o'zining tor qirg'oqlaridan sira oshib toshmasdi.

Bu himmatli daryo qishloq oilalarning teng huquqli a'zosi singari, o'z qirg'oqlaridagi qishloqlarga astoydil g'amho'rlik qilardi.

Uning ikki sohili bo'yab uylar, yam-yashil daraxtlar tizilib ketgan, go'yo daryo tangrisi o'z qarorgohidan tushib, sahovat bilan bu yerlarga baraka va nusrat urug'ini sepgan edi.

Banikontxaning hovlisi daryo qirg'og'iga tutashar, yonidan suzib o'tgan qayiqchalarga poxol bilan yopilgan saroy, molxona, ombor, tamarind daraxtlari va butalar bilan ihota qilingan bog'cha bermalol ko'rinib rurardi. Lekin bu to'la-to'kis ro'zg'orda soqov qiz borligini birovlar bilarmikin, buni ayta olmayman.

Shubxa ishlarini bitirib, darhol daryo qirg'og'iga borardi. Bu yerda tabiat baxtsiz qizning yarimta ko'ngliga malham bo'lar, u bilan go'yo suhbat qurardi. Suvning sharillashi, odamlarning ovozi, qayiqchilarning qo'shig'i, qushlarning sayrashi, daraxt yaproqlarining shitirlashi bir-biriga qo'shilib, Shubxa qalbidagi sevinchga quyilib, bolaning hayajonli, ammo mangu sokin yuragiga to'lqinlar sadosidek kirib borar, tabiatning bu bo'g'iq suroni va bu harakat soqov qizning tili edi; yaproqlarida chigirtkalar chirillab turgan daraxtdan tortib, to osmondagi sas-sadosiz yulduzlargacha - hamma narsa uning kipriklari soya tashlagan shahlo ko'zlarida aks etar edi. Shubxa uchun butun atrof sirli imo-ishoralalar, harakat, qo'shiq, ko'zyoshi va nidolar bilan to'lgan edi.

Choshgohda paromlar to'xtab, qayiqchi va baliqchilar ovqatga ketib, dehqonlar soya-salqinda yotib uxlaganda, qushlar nag'masi tinib, notinch olam oromga tolganda, keng dunyo kimsasiz uydek huvillab, sukunat cho'kkanda, jazirama osmon gumbazi ostida tilsiz tabiat bilan daraxt soyasida o'tirgan soqov qiz yuzma-yuz uchrashadilar.

Shubxaning do'stlari yo'q emas. Molxonada Shorboshi va Panguli degan ikki sigir bor. Ular qiz og'zidan o'z laqablarini biror marta eshitmagan bo'lsalar ham, uning qadam tashlashini sharpasidan bilar edilar. Qiz gapirolmasdi, lekin uning shivirlashi va ma'nosiz ovozi jonivorlar har qanday so'zdan yaxshiroq tushunardilar. Ular Shubxaning erkalatishlarini ham, koyishlarini ham anglardilar; agar qiz molxonaga kirib Shorboshining bo'ynidan quchoqlasa, u yuzlarini uning yuzlariga surkar, Panguli bo'lsa beozor ko'zlari bilan yosh do'stiga tikilib, yuzlarini yalardi. Shubxa molxonaga kuniga uch dafa kirishi lozim bo'lsa-da, aslida u bu yerga ko'proq qatnardi, ayniqsa uyda xafa qilganlarida darhol indamas do'stlari oldiga kirib borardi. Hayvonlar itoatkor, muloyim, xayrixoh ko'zlari va qandaydir noma'lum bir sezgi bilan qizning qalbidagi dardni anglar, unga yaqinlashib, shoxlarini Shubxaning qo'llariga asta surkab, beso'naqay harakatlari bilan so'zsiz tasalli berishga urinar edilar. Bulardan boshqa, yana echki bilan mushuk ham bor edi, lekin Shubxa ularga unchalik mehr qo'ymagan, shunga qaramay, ular ham Shubxaga mehribon edilar. Mushukcha qizning yumshoq tizzasiga chiqib o'tirishni, u nozik panjalari bilan bo'yni va orqasini silaganda, xurillab yotishni juda yaxshi ko'rardi.

III

Oliy mavjudot orasida ham Shubxaning bir o'rtog'i bor edi. Ularni bir-biriga bog'lagan narsa nima ekanini aytish qiyin, chunki unga do'st bo'lgan o'g'il bolaning tili bor edi. Bu esa ularning umumiy til topishlariga xalaqit berardi.

Gonshayning kichik o'g'li Protap juda yalqov bola edi, ota-onalari unga biror hunar o'rgatamiz deb juda ko'p urinsalar ham, hech qanday natija chiqmadi, oxiri noumid bo'lib, bo'lmaganga bo'lishma, maqomida uni o'z holiga qo'yib berdilar. Ammo bekor xo'jalaming bir xislati bor: uydagilar ularni qancha urib-so'ksa ham, o'zgalar ularni albatta yoqtirib qoladi. Yalqovlar hech qanday ish bilan bog'liq bo'lmaganlari uchun go'yo jamoat mulkiga aylanadilar. Har bir shaharga bir saylgoh bog' zarur bo'lganidek, har bir qishloqda ham bitta-ikkita takasaltang bo'lar ekan, ular yo o'yin-kulgi ishqibozlarining xizmatida yoki yalqovlarga suhbatida band bo'ladilar.

Protapning asosiy mashg'uloti qarmoq bilan baliq ovlash edi. Bu ishga u juda ko'p vaqt sarf etardi, uni hamisha daryo bo'yidan topish mumkin edi. U Shubxa bilan ham xuddi mana shu yerda uchrashib turardi. Protapga har qanday ishda ko'ngilli sherik kerak. Baliq ovida esa, tilsiz sherikdan yaxshisi bormi. Shuning uchun Protap Shubxaning qadriga yetardi. Boshqalar qizni Shubxa deb atasalar, bu unga juda yaqin ekanini ko'rsatish uchun sodda qilib Shu deb chaqirar edi.

Odatda Shubxa tamarind daraxti tagida o'tirar, Protap esa sal nariroqda qarmoq solardi. Protapning betel chay-nash odati ham bor. Qizcha o'rtog'i uchun bu narsani o'zi tayyorlaydi. U Protapni uzoq kuzatib, unga biror narsa bilan ko'maklashishni chin ko'ngildan

This is not registered version of TotalDocConverter

istat, uning to'ng'icha yolg'izlikni, yolg'izlikni ham yer yuzida ortiqcha emas ekan-ku, deb o'ylashga majbur etmoqchi bo'lardi. Biroq Shubxa hech narsa o'ylab topolmadi. Shunda u tangridan do'stini taajjubga qoldiradigan biron katta ish qilish uchun o'ziga kuch-quvvat tiladi, toki Protap hayrat bilan; "Qarang-a, Shubxaning qo'lidan bunaqa ishlar kelar deb sira o'ylamagan edim!" deb yubo-radigan bo'lsin, deb iltijo qildi.

Qani endi Shubxa suv parisi bo'lsa! O'shanda u ohista suvdan chiqib, Protapga ilonlar shohining boshidagi tojdan qimmatbaho tosh olib kelar, Protap bu bachkana baliq ovini yig'ishtirib, shu bebaho tosh bilan daryo tubiga tushib ketardi. Suvosti saltanatiga tushganida esa, kumush saroydagi oltin taxt ustida kimni ko'rardi deb o'ylaysiz? Albatta shu tilsiz Shunida, Banikontxaning qizi, bizning Shuni, ya'ni bu nurafshon va osoyishta suvosti olamining yagona qizini ko'rgan bo'lardi. Afsuski, bu mumkin emas! Bu umuman dunyoda mumkin bo'lmagan biror ish yo'qligidan ham emas, buning sababi shuki, Shubxashini podsho oilasida tug'ilmagan, Banikontxa oilasida tug'ilgan, binobarin, Gonshaynning o'g'li Protapni hayratda qoldirishga uning kuchi yetmaydi.

IV

Shubxa balog'atga yetayozdi; u o'z tuyg'ularini ham anglay boshladi, chog'i. Yuragida oydin tunlar dengizda mavj uradigan to'lqinlarday zo'r, jozibador, yangi va g'alati fikrlar paydo bo'la boshladi. Uning boshginasida son-sanoqsiz savollar uyimalashar, lekin qiz ularga javob topolmasdi.

Bir oydin kechada Shubxa astagina eshikni ochib qo'rqa-pisa tashqariga bosh suqib, tevarakka alanglab qaradi. Shubxaning o'ziday yolg'iz to'lin oy uxlayotgan yerga boqardi. Qizning vujudida yoshlik mavj urar, quvonch va qayg'u uning borlig'ini qamrab olgandi: qal-bida yolg'izlik dardi poyoniga yetib, qiz o'zi ham sezmaganda tanholikning chegarasidan hatlab o'tdi. Mana endi asta to'lqinlanib turgan ona tabiat bilan hayajonli tilsiz qiz yana yakkama-yakka uchrashdilar...

Bu orada qizni erga berish muammosi ota-onaga tinchlik bermasdi. Banikontxa badavlat odam bo'lib, uning oilasida kuniga ikki marta baliq va guruch taom yeyilganiga hasadchilar ham ko'p edi; shundan bo'lsa kerak, qo'shnilari, u qizini erga berolmaydi, deb mudom g'iybat va malomat qilar edilar. Banikontxa xotinlar bilan ancha maslahatlashib, bir necha kundan so'ng qayoqqadir jo'nadi. Nihoyat, qaytib kelib:

- Kalkuttaga boramiz, - deb qoldi.

Begona shahar safariga tayyorlana boshladilar. Alamdan yuraklari siqilgan Shubxaga ko'zyoshlari sira omon bermasdi. Bir necha kundan buyon uni noma'lum bir xavf-xatar qiynar va u tilsiz bir jonivordek, goh onasi, goh otasi ketidan yurardi. Qiz shahlo ko'zlarini katta ochib, biror narsa anglash niyatida, hayajon bilan tikilsa ham, ota-onasi unga biror og'iz so'z aytmas edi.

Nima bo'ldi-yu, bir kuni tushda, odatdagicha qarmog'ini tashlab o'tirgan Protap kulib turib gap boshladi:

- Shu, senga er topishibdi! Endi sen u yerga borib erga tegasan. Ammo bizni ham esdan chiqarma.

U ortiq hech narsa demay, yana baliq ovi bilan mashg'ul bo'ldi.

O'q yeb, o'lim oldida yotgan kiyik sayyodga qanday qarasa. Shubxa ham Protapga shunday qaradi. Uning mahzun, sassiz nigohi: "Men senga nima yomonlik qildim?" deb so'raganday edi. O'sha-o'sha, Shubxa bu daraxt soyasida o'tirmaydigan bo'ldi.

Banikontxa endi uyg'onib, papiros chekib turganda, birdan Shubxa chopib kirdi-da, uning oyoqlariga yiqilib zor-zor yig'ladi.

Banikontxa unga tasalli berishga urindi-yu, lekin o'z ko'zyoshlarini to'xtatolmadi.

Ertasiga Kalkuttaga jo'nashlari lozim edi. Shubxa yoshlik do'stlari bilan xayrlashish uchun molxonaga kirdi. Hayvonlarga xashak soldi, bo'yinlaridan quchoqladi, allanimalar deb shivirladi, ularga erkalatuvchi nigoh tashladi. Uning ko'zyoshlari shashqator bo'lib yuzlaridan oqib tushardi.

Qiz oydin kechada tashqariga chiqib, ko'pdan beri aziz oshnasi bo'lgan daryo bo'yidagi xushbo'y ko'katlar ustiga o'zini tashladi. U bashariyatning qudrati va xotirjam onaB-si yerni quchoqlab: "O, ona, meni qo'yib yuborma! Men seni quchganday, sen ham meni mahkam quchoqla!" deb lityo qildi.

Ular Kalkuttaga kelgach, onasi Shubxani yaxshilab kiyintirdi. Sochlarini turmaklab, lenta bilan bog'ladi, qimmatbaho taqinchoqlar bilan bezadi, boshqacha aytganda, qizning tabiiy chiroyini barbod etdi. Shubxaning ko'zlaridan yosh arimasdi. Buni ko'rgan ona, ko'zlari qizarib, qovoqlari shishadi, degan xavf bilan sho'rlik qizni koyidi, urishdi, ammo hech qanday tahdid uning ko'zyoshini to'xtatolmasdi.

Nihoyat, bir do'stini boshlab kelin ko'rgani kuyov keldi. Qizning ota-onasi, go'yo osmondan tangrining o'zi tushib kelganday, tashvish va hayajonda qolishdi. Ona, unday qil, bunday qil, deb qizni shu ahvolga olib keldiki, sho'rlikning fig'oni falakka chiqdi, uni kuyovga ham xuddi mana shu ahvolda ro'baro' qildilar.

- Durust, - dedi kuyov unga qarab.

To'xtovsiz ko'zyoshlarini ko'rgan yigit, ota-ona bilan judolikka shuncha iztirob chekkan qiz eriga yana ham muloyim, yana ham mehribon bo'ladi deb o'yladi-da:

- Gavhar sadafhing qimmatini oshirganday, qizning ko'zyoshlari ham uning qadrini oshiradi, - deb qo'ydi.

U boshqa so'z demadi.

Kalendarga qarab xayrli bir kunni tayin etdilar. To'y ham bo'ldi. Soqov qizni yigitga topshirib, ota-onasi uyga qaytdi: ularning toifasi beobro' bo'lish xavfidan qutulib, kelajaklari ta'min etilgan edi.

Shubxaning eri g'arbda ishlagani uchun tez fursatda uni ham olib ketdi. Ammo bir hafta o'tmay, kelinning soqov ekanini hamma bilib qoldi. Bordi-yu, bitta-yarimtasi buni payqamagan bo'lsa, bu qizning aybi emas. Qiz biror odamni aldayman deb o'ylamagandi. U ko'zlari bilan butun haqiqarni aytib turar, lekin hech kim uning ko'nglidagini anglamasdi. Shubxa atrofga nazar solib yoshlikdan tanish biror odamni ko'rmadiki, u bilan umumiy til topib hasratlashsa. Ana shunda soqov qiz qalbida tutib bo'lmas, g'ayriinsoniy bir faryod qo'zg'aldi, afsuski, bu alam-angiz faryodni ham parvardigordan boshqa eshituvchi bo'lmadi. Shubxaning eri bo'lsa, ikkinchi daf'a ancha e'tibor bilan faqat ko'zini emas, quloqlarini ham ishga solib, boshqa - tili bor qizga uylandi.